

STUDIU INTRODUCŢIV

Biografia spirituală a lui Kant înainte de *Critica raţiunii pure*.

Immanuel Kant s-a născut la 22 aprilie 1724 la Königsberg în Prusia Orientală într-o familie modestă cu 9 copii, dintre care el era al patrulea. Mama sa era Anna Regina Reuter, care avea o bună educaţie neformală, iar tatăl său, Johann Georg Kant era şelar. Se spune că bunicul său patern provenea din Scoţia şi îşi ortografa numele conform exigenţelor limbii engleze: Cant. Familia Kant făcea parte din comunitatea pietistă, bazată pe credinţa lutherană, care se reflecta în puritate a inimii, comportament moral şi strădanie în muncă, într-o măsură mai mare decât pe serviciul divin organizat expres. În acest spirit moral-pietist au fost educaţi copiii familiei Kant şi el este răspunzător de orientarea morală a filosofului. În anul 1732, Kant intră la şcoala pietistă din oraş, numită Collegium Fridericianum, condus de F.A. Schulz, pietist şi raţionalist, care l-a influenţat pe micul elev. Pentru cei 500 de elevi pe care îi avea, şcoala dispunea de o secţiune în limba germană şi de o secţiune în limba latină. În afară de partea plăcută a deprinderii de a scrie şi citi bine în limba latină şi de a putea citi în original autori clasici, şcoala i-a dezvoltat şi partea neplăcută a unor practici religioase, străine de religiozitatea deprinsă în familie, cum ar fi ore nesfârşite de rugăciune, meditaţie, confesiune, cântare de imnuri, catehizare, nepotrivite pentru aşteptările unui copil de opt ani. Aici a rămas Kant până în anul 1740; între timp, în anul 1737, la vârsta de 13 ani îşi pierde mama. În anul 1740, Kant intră la Universitatea din Königsberg, unde contrar reglementărilor în vigoare, el nu se înscrie ca student la una dintre cele opt facultăţi spre a se pregăti pentru o profesie, ci din curiozitate intelectuală a audiat cursuri la toate facultăţile (după cum va face în secolul următor şi Eminescu la Universitatea din Viena),

în special filosofie (cu profesorul Martin Knutzen), teologie (cu profesorul Franz Albert Schultz), matematici, fizică și medicină (unde asistă chiar la unele operații). Studiile sale universitare se prelungesc până în anul 1746, când își va fi luat gradele universitare. Dintre toate disciplinele și profesorii cu care le-a parcurs, filosofia l-a atras în măsura cea mai mare, predată de discipolul lui Wolff, Martin Knutzen, pe atunci profesor *extraordinarius*, care i-a acordat prietenia și accesul la biblioteca sa. În afară de doctrina lui Wolff, Knutzen îi mai predă filosofia lui Leibniz, fizica lui Newton, matematică și astronomie. În anul 1746 Kant își prezintă prima disertație: *Gedanken von der wahren Schätzung der lebendigen Kräfte, und Beurteilung der Beweise, deren sich den Herr von Leibniz und andere Mechaniker in dieser Streitfragen bedient haben, nebst einigen vorhergehenden Betrachtungen welche die Kraft der Körper überhaupt betreffen* [Idei asupra aprecierii adevărate a forțelor vii, și apreciere a dovezii aduse de domnul von Leibniz și alți mecaniciști cu privire la aceste probleme controversate, împreună cu unele considerații preliminare referitoare la forța corpurilor în genere], posibil avizată de Knutzen; o va publica în anul următor. Intrând în dialog cu ideea lui Leibniz asupra forței vii manifestate în mișcarea corpurilor și a reprezentărilor din conștiință, Kant susține că spațiul este dependent de aceste interacțiuni dinamice (idee pe care o va relua în a treia Analogie a experienței din *Critica rațiunii pure*). Tridimensionalitatea spațiului nu se întemeiază pe logică sau matematică, ci numai pe proprietățile dinamice ale corpurilor. Spațiul reprezintă o ordine fenomenală în care se manifestă relațiile dinamice; rezultă că structura necunoscută a lucrului în sine poate fi transpusă în relații spațiale. O forță activă, susține el, trebuie să fie o constantă care se află dincolo de aparențe, constantă supusă unei reguli complexe.

Spre a-și putea continua investigațiile filosofice și a se întreține, Kant intră ca preceptor la diferite familii până în anul 1755: la pastorul reformat Daniel Andersch din Judtschen în Lituania, la maiorul Bernard Friedrich von Hülsen și la contesa Keyserling în apropierea Königsbergului. Această nouă poziție de *Hofmeister* i-a dat ocazia să întâlnească oameni din înalta societate, în contact cu care și-a rafinat gusturile vestimentare și culinare, a deprins arta conversației, mai ales în limba franceză, și galanteria față de doamne, pentru care era cunoscut drept *der galante Magister*; a învățat să joace cărți și a dobândit o oarecare abilitate la jocul de biliard. Alături de avantajele pe care le-a deprins Kant pentru viața în societate, avantajele întâlnim și de partea

învățăceilor, dintre care unii îi vor deveni studenți. Este de menționat și influența pe care a exercitat-o Kant asupra formării fraților von Hülsen, care au fost între primii nobili din Prusia ce au abolit iobăgia. Numai în această perioadă Kant a fost nevoit să își părăsească orașul natal, pe care ulterior nu îl va mai părăsi decât pentru scurte deplasări în împrejurimi.

În anul 1754 Kant publică două articole asupra Pământului într-o revistă săptămânală din Königsberg; primul dintre ele răspunde unei teme propuse spre investigare de către Academia din Berlin și se intitulează: *Ob die Erde in ihrer Umdrehung um die Achse, wodurch sie die Abwechsellung des Tages und der Nacht hervorbringt, einige Veränderung seit der ersten Zeiten ihres Ursprungs erlitten habe* [Dacă Pământul a suferit o oarecare schimbare prin rotația sa în jurul axei în primele timpuri ale originii sale, prin care se produce alternarea dintre zi și noapte]. Pe baza legii newtoniene a gravitației, Kant formulează ideea, după care fluxul și refluxul exercită asupra vitezei de rotație a Pământului o încetinire continuă, care prin însumare devine enormă. Acest rezultat a fost primit cu indiferență la publicarea sa, dar după un secol raționamentul lui Kant a fost confirmat. Al doilea articol asupra stării Pământului, publicat în lunile august și septembrie ale aceluiași an, este: *Die Frage, ob die Erde verwalte, physikalisch erwogen* [Problema, dacă Pământul îmbătrânește, examinată din punct de vedere fizic]. Aici Kant examinează argumentele aduse în favoarea îmbătrânirii Pământului, pe care le respinge, invocând ideea îmbătrânirii datorate sarcinii mecanice a Pământului.

La 1 noiembrie 1755 are loc cutremurul de la Lisabona, care îl impresionează foarte mult pe Kant, asupra căruia va publica ulterior trei eseuri. În același an publică *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels oder Versuch von der Verfassung und dem mechanischen Ursprunge des ganzen Weltgebäudes, nach newtonischen Grundsätzen abgehandelt* [Istoria generală a naturii și teoria cerului sau încercare a constituirii originii mecanice a întregii construcții a universului, alcătuită conform principiilor newtoniene] într-o ediție care, din modestie, nu este însoțită de numele autorului. El expune aici o teorie asupra originilor sistemului solar pe baza principiului newtonian al gravitației, al forțelor originare de atracție și de respingere, al discontinuității materiei și al diferențelor de densitate. Crearea mecanică de corpuri cerești are loc continuu după aceleași legi imuabile, pentru că după ce corpurile ating un anumit grad de perfecțiune, ele dispar spre a face loc altora. Rezultă

că sistemul solar s-a constituit prin el însuși, ca o consecință a legilor generale ale gravitației. Densitatea planetelor este în funcție de apropierea lor de Soare, iar perfecțiunea locuitorilor lor este dependentă de aceeași relație (cum ar fi locuitorii de pe Mercur și Saturn în sistemul nostru solar); ceea ce dovedește că viața organică, cu toate că se desfășoară după propriile sale legi, este dependentă de condițiile mecanice ale planetelor. O astfel de teorie cosmogonică, ce admite crearea de corpuri cerești la infinit, unde organicul se dezvoltă în funcție de anorganic nu contrazice totuși teogonia. Cosmologia lui Kant expusă în acest eseu de început a anticipat ipoteza cosmogonică a lui Laplace, pe lângă care mai are meritul anticipării inelelor lui Saturn și al posibilității locuirii altor planete. Eseurile rezultate în urma meditațiilor asupra cutremurului de la Lisabona, elaborate în relație cu tematica istoriei universale a natuții, sunt: *Von den Ursachen der Erdschütterungen bei Gelegenheit des Unglücks, welches die westlichen Länder von Europa gegen das Ende des vorigen Jahres betroffen hat* [Despre cauzele cutremurelor de Pământ cu ocazia nenorocirii, care a atins țările occidentale ale Europei spre sfârșitul anului trecut], *Geschichte und Naturbeschreibung der merkwürdigsten Vorfälle des Erdbebens, welches am Ende des 1755^{-sten} Jahres einen großen Teil der Erde erschüttert hat* [Istoria și descrierea naturală a întâmplărilor foarte stranii ale cutremurului, care a afectat o mare parte a Pământului la sfârșitul anului 1755], iar al treilea: *Fortgesetzte Betrachtungen der seit einiger Zeit wahrgenommenen Erdschütterungen* [Considerații ulterioare asupra cutremurelor de Pământ percepute de un anumit timp]. După Kant, cauza cutremurelor o constituie, pe de-o parte vulcanii din interiorul Pământului, pe de altă parte apa mării care se infiltrează în scoarța terestră până în interiorul Pământului; aici ea se transformă în vapori, exercită presiune asupra fundului mării și se propagă până la suprafață.

În anul 1756, Kant publică un studiu asupra geografiei fizice: *Neue Anmerkungen zur Erläuterung der Theorie der Winde* [Observații noi în vederea interpretării teoriei vânturilor]. El explică diferitele specii de vânt prin mișcarea de rotație a Pământului, mai mare la ecuator și mai mică la poli, care antrenează și atmosfera terestră în care se produc perturbări de echilibru ale păturilor de aer. În luna mai a aceluiași an susține un memoriu în limba latină despre foc, intitulat *Meditationum quarundam de igne succinta delineatio* [Prezentare succintă a unor meditații despre foc], în urma cărui memoriu obține atestatul de *magister* pentru promovarea studiilor doctorale, prin care

dobândește posibilitatea de a ține primul curs pe data de 12 iunie. Textul memoriului, găsit în anul 1838 între actele Facultății, va fi publicat în anul 1839. În întâmpinarea unor idei pe care le vom regăsi în *Opus postumum*, Kant susține aici că lumina și căldura constau din propagarea unor mișcări de vibrație în eterul existent pretutindeni în univers. În septembrie Kant susține o a doua teză, care va fi publicată în același an: *Principiorum primorum cognitionis metaphysicae nova dilucidatio* [Nouă explicație a principiilor prime ale cunoașterii metafizice]. Odată cu susținerea acesteia, Kant este abilitat privat-docent pentru diferite discipline științifice, pe care le putea alterna semestrial, fiind remunerat prin taxele plătite de studenți. Teza de abilitare tratează problema cauzalității, analizând relația dintre principiul leibnizean al rațiunii suficiente și principiile logice ale identității și non-contradicției, criticând totodată tentativa lui Wolff de a subordona realul logicului. Prin ea a obținut abilitarea sau calitatea de *Privatdozent*, care îi dădea dreptul să țină cursuri libere la Universitate; acestea au fost de matematici, științele naturii, geografie fizică, teologie și filosofie. Din anul 1756 Kant începe să predea cursuri regulate până în anul 1797, când s-a retras din învățământ; în medie, el ținea aproximativ 20 de cursuri pe săptămână care, în general, se prezentau sub forma unor lecturi comentate pe baza unor manuale. Tot în anul 1756 susține public cea de-a treia disertație în limba latină: *Metaphysicae cum geometria iunctae usus in philosophia naturali, cujus specimen I continet monadologiam physicam* [Întrebări asociate ale metafizicii și geometriei în filosofia naturală, dintre care prima specie corespunde monadologiei fizice], în care simplitatea și autosuficiența monadei leibnizeene i-a servit drept model al lucrului în sine, pus în valoare de mecanica și filosofia naturală a lui Newton. Pe atunci, Kant susținea că din astfel de elemente simple și prime ale lucrurilor, numite monade, sunt alcătuite corpurile. Ele umplu spațiul, care este divizibil la infinit și nu dispune de părți ultime simple. O regiune a spațiului este sfera de acțiune a unei monade, iar impenetrabilitatea unei unități de materie constituie indiciul fenomenal al unei prezențe monadice, care dispune de o forță de atracție internă. Materia este sediul forțelor de respingere, prin care părțile sunt ținute separat și al forțelor de atracție, prin care ele sunt ținute împreună, forțe care la distanță se manifestă prin gravitație, iar în apropiere prin coeziune. Forța de inerție, care se adaugă celor două forțe prime, este necesară diferenței de masă a corpurilor și densității.

Prin scrierea acestei lucrări, Kant viza obținerea catedrei rămase libere după moartea profesorului Martin Knutzen cu cinci ani în urmă, pe care însă nu o obține; în același an se împrietenește cu filosoful J.G. Hamann.

În anul 1757 Kant publică un program prin care își anunță viitorul curs de geografie fizică, curs ținut pentru prima dată la Universitatea din Königsberg, pentru care ministrul cultelor și al instruirii Karl Abraham von Zedlitz îl dispensase de a întrebuița un manual de bază: *Entwurf und Ankündigung eines Colegii der physischen Geographie nebst dem Anhang einer kurzen Betrachtung über die Frage: ob die Westwinde in unseren Gegenden darum feucht sind, weil sie über ein grosses Meer streichen* [Schiță și înștiințare a unui curs de geografie fizică împreună cu o anexă a unei scurte priviri asupra problemei: dacă vânturile din vest din regiunile noastre sunt umede, fiindcă suflă asupra unei mări întinse]. În această lucrare, Kant neagă ipoteza umidității vântului din vest în regiunile nordice datorită vaporilor de apă degajați, susținând că în toate regiunile globului vântul din vest este umed.

În anul 1758, Kant publică eseul *Neur Lehrbegriff der Bewegung und Ruhe und der damit verknüpften Folgerungen in den ersten Gründen der Naturwissenschaft* [Nouă concepție asupra mișcării și repaosului și asupra consecințelor ce decurg din ele asupra principiilor prime ale științei naturii], în care tratează relativitatea mișcării și a repaosului, pe baza concepției leibnizeene asupra continuității absolute a oricărei mișcări; în plus, el subliniază importanța inerției în fizică, care este un echilibru între acțiunea și reacțiunea corpurilor. În urma apariției ei, Kant își repune candidatura pentru catedra de logică și metafizică a Universității, dar nu este numit.

În anul 1759, este publicat eseul *Versuch einiger Betrachtungen über den Optimismus* [Încercare asupra unor considerații privind optimismul], unde pe baza teodiceei leibnizeene se face o demonstrație asupra faptului că Dumnezeu a ales pentru creaturile sale ceea ce era mai bine posibil, ființe care trebuie să deprindă ideea că perfecțiunea se află numai în întreg și se datorează lumii în întregul ei. În anul 1760, Kant a făcut gestul umanitar de a se adresa în scris mamei studentului Funk, spre a o consola de moartea prematură a fiului său: *Gedanken bei dem frühzeitigen Ableben des Herrn Joh. Friedr. von Funk, Sendschreiben an Frau Agnes Elisabeth von Funk* [Idei asupra morții premature a domnului Joh. Friedr. von Funk, epistolă adresată doamnei Agnes Elisabeth von Funk], pe care o va publica în același an.

CUPRINSUL VOLUMULUI II

CRITICA RAȚIUNII PURE , ed. 2, 1787	361
<i>Dedicație</i>	362
<i>Prefață la ediția a doua</i>	367
<i>Introducere</i>	388
I. Despre diferența dintre cunoașterea pură și empirică.....	388
II. Noi suntem în posesia anumitor cunoașteri <i>a priori</i> , și însuși intelectul comun nu este niciodată lipsit de ele.....	389
III. Filosofia necesită o știință, care să determine posibilitatea, principiile și sfera tuturor cunoașterilor <i>a priori</i>	391
IV. Despre diferența dintre judecățile analitice și sintetice.....	394
V. În toate științele teoretice ale rațiunii sunt cuprinse ca principii judecăți sintetice <i>a priori</i>	397
VI. Problema generală a rațiunii pure.....	401
VII. Idee și diviziune a unei științe deosebite cu numele de Critică a rațiunii pure.....	404
I. TEORIA TRANSCENDENTALĂ A ELEMENTELOR	409
Partea întâi. ESTETICA TRANSCENDENTALĂ.....	409
Introducere. § 1	409
Secțiunea 1. <i>Despre spațiu.</i> § 2, 3	411-414
Secțiunea a 2-a. <i>Despre timp.</i> § 4-7	417-422
Observații generale asupra Esteticii transcendentele. § 8.....	425
Concluzia Esteticii transcendentele.....	433
Partea a doua. LOGICA TRANSCENDENTALĂ	434
Introducere. Ideea unei logici transcendentele.....	434
I. Despre logică în genere	434
II. Despre logica transcendentală	437
III. Despre diviziunea logicii generale în analitică și dialectică	439

IV. Despre diviziunea logicii transcendente în analitică și dialectică transcendentă.....	441
Diviziunea întâi. Analitica transcendentă	
Cartea întâi. ANALITICA CONCEPTELOR.....	443
CAPITOLUL 1. Despre firul conducător în descoperirea tuturor conceptelor pure ale intelectului.....	444
Secțiunea 1. Despre întrebuințarea logică a intelectului în genere.....	445
Secțiunea a 2-a. Despre funcția logică a intelectului în judecăți. § 9 ..	446
Secțiunea a 3-a. Despre conceptele pure ale intelectului sau categorii. § 10-12.....	451-457
CAPITOLUL 2. Despre deducția conceptelor pure ale intelectului	459
Secțiunea 1. Despre principiile unei deducții transcendente în genere. § 13.....	459
Trecere la deducția transcendentă a categoriilor. § 14	464
Secțiunea a 2-a. Deducția transcendentă a conceptelor pure ale intelectului. § 15-27.....	467-488
Cartea a doua. ANALITICA PRINCIPIILOR.....	490
<i>Introducere.</i> Despre facultatea de judecare transcendentă în genere ..	491
CAPITOLUL 1. Despre schematismul conceptelor pure ale intelectului	494
CAPITOLUL 2. Sistemul tuturor principiilor intelectului pur.....	501
Secțiunea 1. Despre principiul suprem al tuturor judecăților analitice	502
Secțiunea a 2-a. Despre principiul suprem al tuturor judecăților sintetice.....	504
Secțiunea a 3-a. Reprezentare sistematică a tuturor principiilor sintetice ale aceluiași	507
1. Axiome ale intuiției	510
2. Anticipări ale percepției	513
3. Analogii ale experienței	520
Prima analogie. Principiul permanenței substanței	524
A doua analogie. Principiul succesiunii în timp conform legii cauzalității.....	529

A treia analogie. Principiul simultaneității conform legii acțiunii reciproce.....	544
4. Postulatele gândirii empirice în genere.....	549
Notă generală la sistemul principiilor	562
CAPITOLUL 3. Despre temeiul diferențierii tuturor obiectelor în genere în fenomene și numene	566
<i>Anexă.</i> Despre amfibolia conceptelor de reflecție.....	579
Diviziunea a doua. Dialectica transcendențială.....	600
Introducere	600
I. <i>Despre aparența transcendențială.....</i>	660
II. <i>Despre rațiunea pură ca sediu al aparenței transcendentale</i>	603
A. Despre rațiune în genere	603
B. Despre întrebuințarea logică a rațiunii	606
C. Despre întrebuințarea pură a rațiunii	607
Cartea întâi. DESPRE CONCEPTELE RAȚIUNII PURE.....	610
Secțiunea 1. Despre idei în genere.....	612
Secțiunea a 2-a. Despre ideile transcendentale.....	617
Secțiunea a 3-a. Sistemul ideilor transcendentale	624
Cartea a doua. DESPRE RAȚIONAMENTELE DIALECTICE ALE RAȚIUNII PURE.....	628
CAPITOLUL 1. Despre paralogismele rațiunii pure	630
Notă generală, la trecerea de la psihologia rațională la cosmologie .	647
CAPITOLUL 2. Antinomia rațiunii pure.....	649
Secțiunea 1. Sistemul ideilor cosmologice.....	651
Secțiunea a 2-a. Antitetica rațiunii pure	658
Prima antinomie.....	662
A doua antinomie	668
A treia antinomie	674
A patra antinomie.....	680
Secțiunea a 3-a. Despre interesul rațiunii față de acest dezacord al ei	686

Secțiunea a 4-a. Despre problemele transcendente ale rațiunii pure, în măsura în care ele trebuie să poată fi absolut soluționate	694
Secțiunea a 5-a. Reprezentare sceptică a problemelor cosmologice prin toate cele patru idei transcendente	700
Secțiunea a 6-a. Idealismul transcendental drept cheie a soluționării dialecticii cosmologice	703
Secțiunea a 7-a. Decizie critică asupra conflictului cosmologic al rațiunii cu sine însăși.....	707
Secțiunea a 8-a. Principiu regulativ al rațiunii pure cu privire la ideile cosmologice.....	714
Secțiunea a 9-a. Despre întrebuițarea empirică a principiului regulativ al rațiunii cu privire la toate ideile cosmologice	718
I. Soluționarea ideii cosmologice asupra totalității compunerii fenomenelor într-un Univers	719
II. Soluționarea ideii cosmologice asupra totalității diviziunii unui întreg dat în intuiție.....	723
Notă finală și notă avertizatoare.....	726
III. Soluționarea ideilor cosmologice asupra totalității derivării evenimentelor lumii din cauzele lor	728
Posibilitatea cauzalității prin libertate	732
Clarificarea ideii cosmologice a unei libertăți	734
IV. Soluționarea ideii cosmologice asupra totalității dependenței fenomenelor conform existenței lor în genere.....	744
Notă finală la întreaga antinomie a rațiunii pure	748
CAPITOLUL 3. <i>Idealul rațiunii pure</i>	749
Secțiunea 1. Despre ideal în genere.....	749
Secțiunea a 2-a. Despre idealul transcendental	751
Secțiunea a 3-a. Despre argumentele rațiunii speculative, pentru deducerea existenței unei ființe suverane	759
Secțiunea a 4-a. Despre imposibilitatea unei dovezi ontologice asupra existenței lui Dumnezeu	764
Secțiunea a 5-a. Despre imposibilitatea unei dovezi cosmologice asupra existenței lui Dumnezeu	771
Descoperire și explicare a aparenței dialectice în toate dovezile transcendente asupra existenței unei ființe necesare	778

Secțiunea a 6-a. Despre imposibilitatea dovezii fizicoteologice.....	782
Secțiunea a 7-a. Critica oricărei teologii din principii speculative ale rațiunii	789
Anexă la dialectica transcendențială.....	796
Despre întrebuițarea regulativă a ideilor rațiunii pure	796
Despre intenția finală a dialecticii naturale a rațiunii umane	812
II. DOCTRINA TRANSCENDENTALĂ ASUPRA METODEI.....	834
Introducere	834
CAPITOLUL ÎNTÂI. <i>Disciplina rațiunii pure</i>	835
Secțiunea 1. Disciplina rațiunii pure în întrebuițare dogmatică.....	837
Secțiunea a 2-a. Disciplina rațiunii pure cu privire la întrebuițarea ei polemică	854
Despre imposibilitatea unei satisfacții sceptice a rațiunii pure dezbinată de sine însăși	866
Secțiunea a 3-a. Disciplina rațiunii pure cu privire la ipoteze	873
Secțiunea a 4-a. Disciplina rațiunii pure cu privire la dovezile ei	881
CAPITOLUL AL DOILEA. <i>Canonul rațiunii pure</i>	889
Secțiunea 1. Despre scopul ultim al întrebuițării pure a rațiunii noastre	890
Secțiunea a 2-a. Despre idealul binelui suveran.....	895
Secțiunea a 3-a. Despre opinie, cunoștință și credință	905
CAPITOLUL AL TREILEA. <i>Arhitectonica rațiunii pure</i>	913
CAPITOLUL AL PATRULEA. <i>Istoria rațiunii pure</i>.....	925
NOTE LA VOLUMUL I	929
NOTE LA VOLUMUL II.....	947
INDEX DE CONCEPTE GERMAN-ROMÂN	981
INDEX DE CONCEPTE - VOLUMUL I.....	1007
INDEX DE CONCEPTE - VOLUMUL II.....	1021
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	1045